

Ke vahevahe taau 'a e ola 'o e ngaahi tokoni ki he mo'ui lelei 'atamai' pea mo e mo'ui lōtolu 'a e kāinga Pasifiki

May 2024

Ko e lipooti ko 'eni' 'oku' 'oatu ai' 'a e fakamā'opo'opo pe fakanounou ki he lipooti' kakato kuo fakahoko fakataha mo hono ngaahi 'ata pe kalafi. 'Oku hā heni' 'a e ngaahi fakaikiiki fekau'aki pea mo e mo'ui lōtolu 'a e kāinga Pasifiki' i hono fakafehoanaki mo e ngaahi matakali kehe fakatatau ki he fengāue'aki vāofi mo e ngaahi komiuniti Pasifiki pea mo hono ngāue'aki 'o e palani ngāue'oku' 'iloa ko e He Ara Oranga Wellbeing Outcomes Framework.

Talu 'a e 'ilo mei he fakaikiiki 'o e lipooti ki he 'ahó ni, 'oku mau faka'amu mo uki ke hokohoko atu 'a hono tokonia ke lelei ange 'a e mo'ui lelei 'atamai' 'a e kāinga Pasifiki' i hono tokangaekina 'a e ngaahi makatu'unga 'o e mo'ui lōtolu. 'Oku kau' i heni:

- ▶ 'A hono fakahā mai 'e he kāinga Pasifiki' 'a 'enau faka'amu ke to e lelei ange 'a e tūkunga 'o e mo'ui fakafāmilí' i he lolotongi ni pea ki he to'utangata' i he kaha'ú - 'oku fa'a taku ko e 'misi ia' 'a e kāinga Pasifiki'.
- ▶ 'I hono fakafehoanaki mo e toenga 'o e fonuá' i he 2018 ki he 2021, kuo tokolahi 'a e kāinga mei he Pasifiki kuo nau ongo' i 'oku' 'ikai ke talitali lelei kinautolu, si'isi' i ange 'a e feao 'enau ngaahi fiema'u pea to e si'isi' i ange 'a e ngaahi faingamālie ki he ngaahi me'a 'oku nau fiema'u ke lelei ange mo fakafiemālie 'a e tūkunga 'o e nofo' i Nu'u Sila ní - ko e ngaahi me'a 'eni' 'oku fekau'aki hangatonu pea mo e mo'ui lelei 'atamai' mo e mo'ui lōtolu.
- ▶ 'Oku 'alu pē 'a e taimi mo e toe faingata'a'ia ange 'a e kāinga Pasifiki ke fengāue'aki pea mo e kakai pe talanoa ki ha taha tautautefito ki he taimi 'oku nau fiema'u tokoni pe ongo' i faingata'a'ia mo loto-mafasia aí.
- ▶ 'I he ngaahi 'ahó ni, 'oku faka'au pe ke toe lahi ange 'a e ongo' i faingata'a'ia 'a e fānau Pasifiki' i he ngaahi kolisi' 'o mole 'a e māfana mo e mamahi' i honau ngaahi 'apiako fakafehoanaki ki he kuohilí.
- ▶ Neongo 'a e ngaahi faingata'a ko 'eni, 'oku kei mahu'inga ange pē 'a e ngaahi fiema'u 'a e fāmilí ki he kāinga Pasifiki' i he ngaahi matakali kehé.

¹ www.mhwc.govt.nz/pacific-wellbeing

Kuo mau fanongo mei he kau taki 'o e Pasifikí ki ha ngaahi founa 'oku nau pehē 'e ala tokonia 'a e ngaahi 'misi 'a e kāinga Pasifikí 'i hono fakatupulekina 'a e mo'ui lōtolú 'i ha founa 'oku tu'uloa pea 'e hokohoko atu 'i he ngaahi to'utangatá. Hangē ko 'ení:

- ▶ 'Oku pehē ko e akó pea mo e ma'u ngāué ko ha founa ia ki ha kaha'u lelei ka 'oku 'i ai 'a e fa'unga 'oku nau fakafe'atungia'i 'a e ma'u faingamālie 'a e tokotaha pe ngaahi komiuniti Pasifikí ki he monū ko 'ení.
- ▶ 'Oku kau 'i he fa'unga ko 'ení 'a e ngaahi nofo'anga mo e ma'u'anga pa'anga 'oku 'ikai ke taau pea kapau 'oku 'ikai ke fai ha tokanga ki ai, te ne fakafe'atungia'i 'a e ngaahi langa fakalakalaka 'i he kaha'ú.
- ▶ 'I hono fakatonutonu 'o e ngaahi tōnounou ko 'ení, kuo pau ke tokangaekina 'a e ngaahi taukei ngāué, 'ilo mo e founa 'a e kāinga Pasifikí ke ma'u 'a e mo'ui lōtolú.
- ▶ 'Oku 'i he 'aofinima pē 'o e ngaahi fāмили mo e komiuniti Pasifikí 'a e kī ki hono ikuna'i 'a e ngaahi faingata'a ke ma'u 'a e mo'ui lōtolú. Kuo 'osi kamata pē ke ngāue'aki 'e he kāinga Pasifikí ha ngaahi founa, 'i he taimi 'e ni'ihiki fakataha mo e pule'anga ke ikuna'i'aki 'a e faingata'a 'okú ne fakafe'atungia'i 'a e mo'ui lōtolú.

Fiema'u ke fai ha ngāue ki ai

'E fiema'u ke ngāue mai 'a e ngaahi kupu fekau'aki 'i he mo'ui lelei 'atamaí pea mo e mo'ui lōtolú ke to e lelei ange 'a e mo'ui 'a e kāinga Pasifikí.

'I hono tokangaekina 'o e ngaahi makatu'unga ko 'ení, 'e fiema'u ke fengāue'aki fakataha 'a e ngaahi kupu fekau'aki hangē ko e ngaahi komisioná, kinautolu 'oku nau fakapa'anga 'a e ngāué, kau faitu'utu'uní, ngaahi kautahá, ngaahi potungāue 'i tu'a 'i he pule'angá pea mo e ngaahi komiunití ki ha taumu'a pē 'e taha.

'Oku mau tui 'oku 'i ai 'a e fatongia 'o e ngaahi kupu takitaha pea kuo pau ke nau tali ui ki hono hiki hake 'a e mo'ui lelei 'atamaí pea mo e mo'ui lōtolú ki ha tu'unga ma'olunga mo fakafiemālie.

'Oku 'i ai 'a e fiema'u vivili ke:

- 1** 'I ai ha ngaahi potungāue 'oku mateuteu ke tokangaekina 'a e ngaahi fiema'u vivili mo e taumu'a 'a e kāinga Pasifikí 'o fakafou 'i ha ngaahi kautaha ki he komiunití Pasifikí.
- 2** Ke fai ha tokoni 'i he vave tahá ke lelei ange 'a e ma'u'anga pa'anga 'a e ngaahi fāmili pea ke taau 'a e ngaahi fale nofo'angá.

'I he taimi tatau 'oku fiema'u 'i he kaha'u:

- 3** Ke to e lelei mo vave ange 'a e ngaahi lipooti pe savea fekau'aki mo e tūkunga 'o e mo'ui lelei 'atamaí pea mo e mo'ui lōtolú 'i he kāinga Pasifikí ke ne lava 'o tataki 'a e ngāue 'a e ngaahi kupu fekau'aki.
- 4** Fakapapau'i 'oku ma'u 'e he ngaahi potungāue tokoni ki he kakai Pasifikí ha polokalama fakalalakaka, lipooti pe fakamatala totonu, pule lelei, ngaahi tokoni fakatauhi tohi ke tu'uloa 'a e ngaahi aleapau ngāué.
- 5** Ke fakataukei'i pea ke 'ilo lahi ange 'e he ngaahi potungāué pea kenau mahino'i mo tokonia 'a e kakai Pasifikí, tautautefito ki he ngaahi feitu'u 'oku 'ikai ke 'i ai ha ngaahi potungāue pe si'isi'i ange 'a e ngaahi lipooti ki he kāinga Pasifikí.
- 6** Kumi ki ha ngaahi tokoni mei he pule'angá ke nau felotoi ke ngāue fakataha ki he langa hake ke to e lelei ange 'a e founa 'a hono tokangaekina 'o e mo'ui lelei 'atamaí. – tautautefito ki he ngaahi faingamālie akó mo e ngāué ki he kāinga Pasifikí ke fakangata 'a e ngaahi faingata'á ni kuo nau tofanga mai mo ia 'i he ngaahi to'u tangata lahi.

**Te Kāwanatanga
o Aotearoa**
New Zealand Government